NÚMERO

3

MES OCTUBRE

ANY 2010

REVISTA DIGITAL

COORDINADORA ENTITATS PEDRA SECA

CEPS

Coordinadora d`Entitats per la Pedra Seca

- *Recull de notícies*
- *Dossier: les tines al Bages*
- *La descoberta*
- *Ressenya de llibres i internet*
- *Ruta pecuària La Solana*

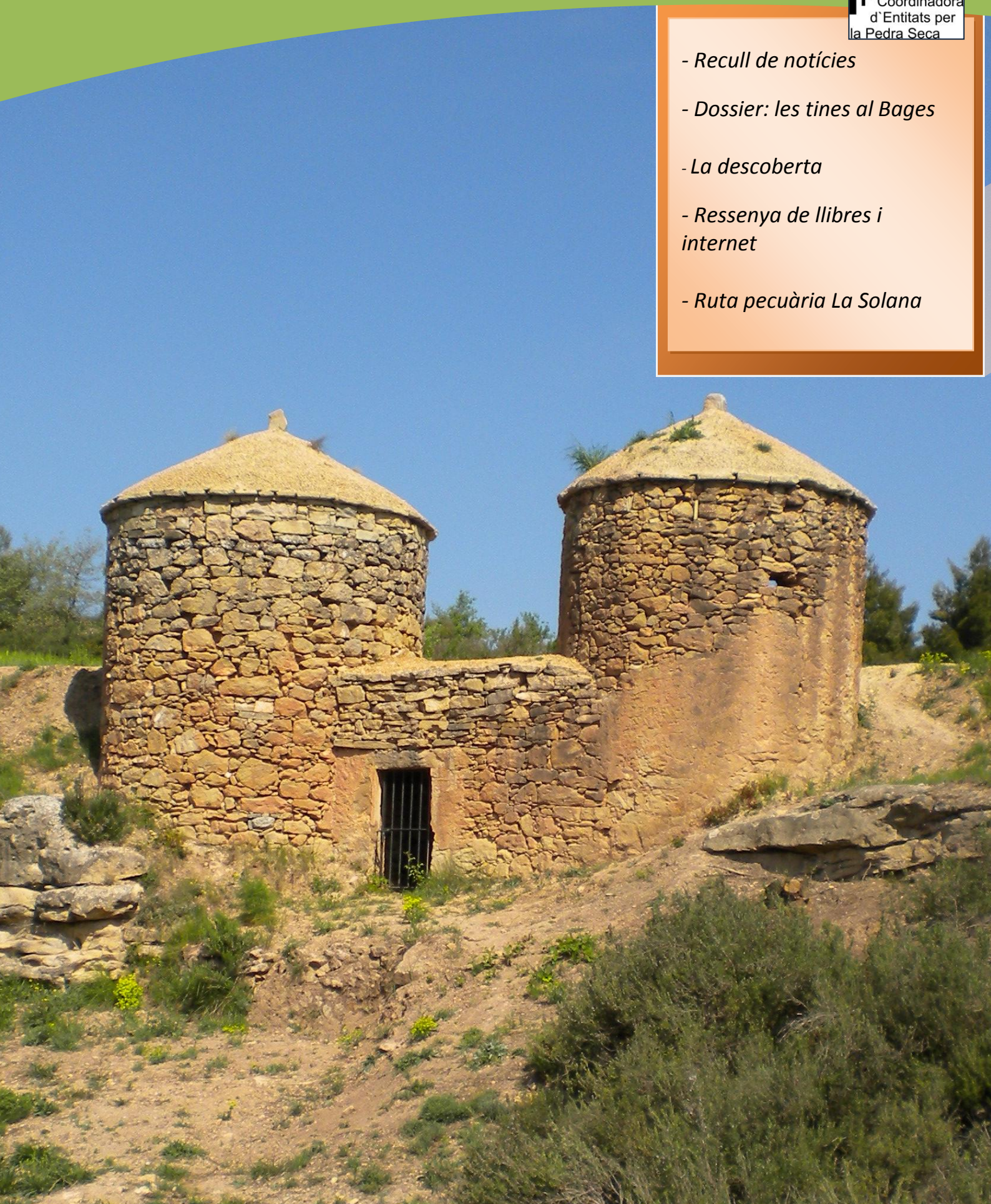

EDITORIAL

EDITORIAL

Les tines són un patrimoni cultural arquitectònic singular.

Habitualment s'han construït al costat dels masos, però, en algunes poblacions del Bages, a partir del XVIII i, sobretot el XIX, es construiran enmig de les vinyes; es tracta d'un sistema per evitar els costos que suposava tot el transport de la verema des de la vinya fins a casa, més quan els camins s'havien de traginar a bast o, fins i tot, a braços amb semalers. Això pot fer entendre que la distància era una qüestió que condicionava fins on era possible tenir una vinya, més quan els masos estaven situats en llocs de difícil accés.

Cal preservar aquest patrimoni perquè configura una arquitectura única del paisatge agrari català.

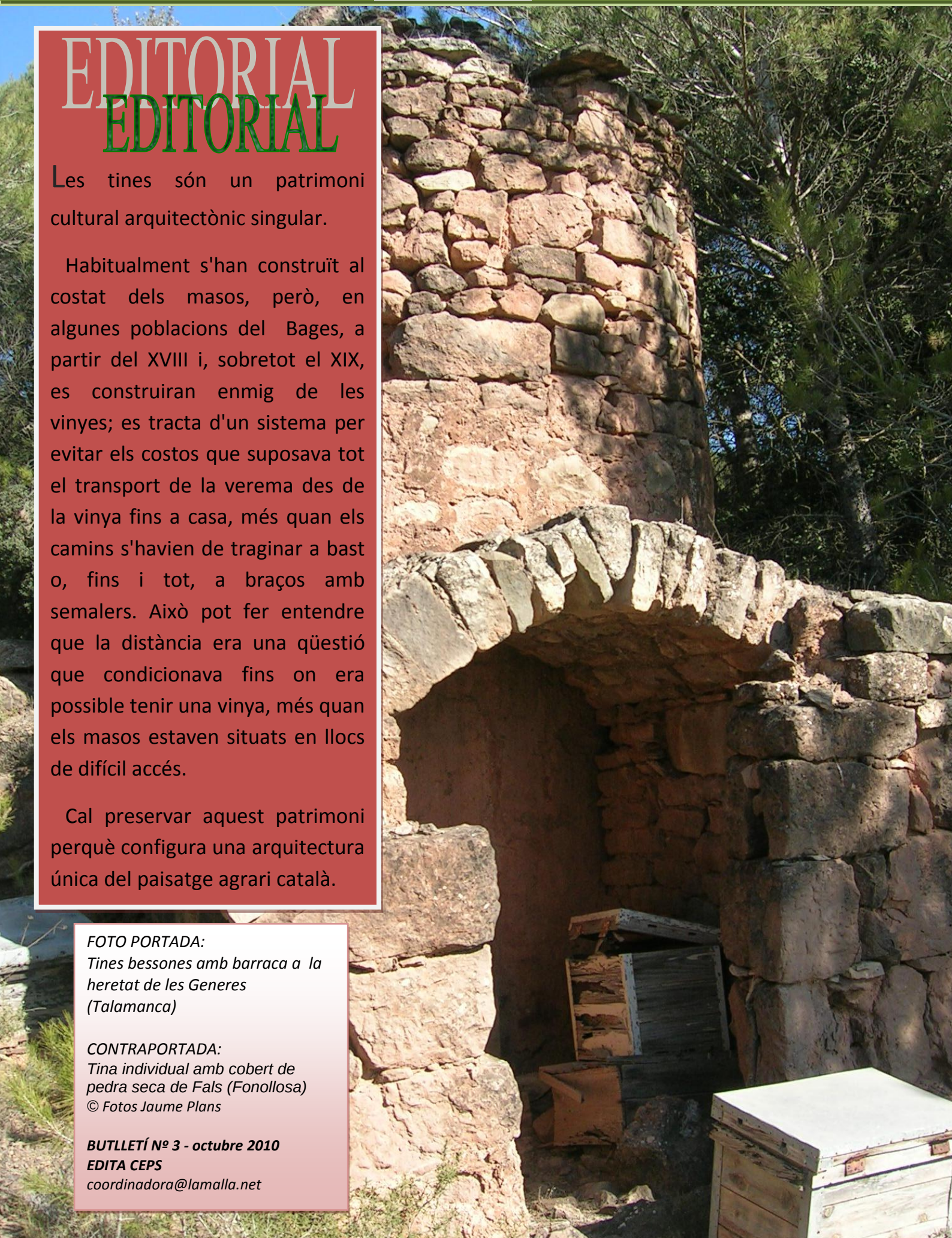

FOTO PORTADA:
Tines bessones amb barraca a la heretat de les Generes (Talamanca)

CONTRAPORTADA:
Tina individual amb cobert de pedra seca de Fals (Fonollosa)
© Fotos Jaume Plans

BUTLLETÍ Nº 3 - octubre 2010
EDITA CEPS
coordinadora@lamalla.net

MEMBRES DE LA CEPS

Fundació el Solà (La Fatarella) / Centre Excursionista de Catalunya (Barcelona) / Centre d'Estudis del Bages / Can Quintana (Torroella de Montgrí) / Grup d'estudi i recerca del patrimoni (Villalba dels Arcs) / Centre-miró grup barracaire (Mont-roig del Camp) / Amics de Rellinars / Centre Excursionista de Vallirana / Associació Cultural Grèvol (Vistabella del Maestrat) / Centre Excursionista de Castellar / Comissió del medi Rural del Consell Municipal de Sostenibilitat (Torredambarra) / Grup Barraquer El Drac Verd (Sitges) / Consorci Promoció Turística de las Valls del Montcau / El Forn de la Calç (Calders) /Amics del Barranc de Biniaraix (Mallorca)/Amics de l'Arquitectura Popular (Lleida)/ Aladrell (Ribera del Sió i Urgell)/ ADF Clot de Bou (La Bisbal del Penedès)

La "Coordinadora d'Entitats per la *Pedra Seca*" és un grup multidisciplinar sense ànim de lucre que aplega entitats, associacions i col·lectius de caire divers amb l'objectiu de difondre, coordinar, intercanviar i vetllar pel patrimoni cultural de la *pedra seca* català.

Els fins d'aquesta coordinadora s'inspiren de la "Declaració de Torroella de Montgrí" (2004), en la qual es van marcar unes directrius específiques.

La "Coordinadora d'Entitats per la *Pedra Seca*" vol esdevenir una eina que ajudi a promoure els valors naturals i culturals del paisatge en *pedra seca*. Per això la Coordinadora ajudarà a fomentar i coordinar les diferents iniciatives que desenvolupen les entitats i organismes a favor de la defensa i salvaguarda del patrimoni de pedra en sec, i si s'escau, també d'altres elements constituents de l'arquitectura tradicional agrícola. Es donarà suport a les accions proposades per les diferents entitats que ho sol·licitin.

La Coordinadora podrà establir propostes i orientacions per homogeneïtzar els treballs d'investigació, estudi, difusió, conservació i protecció de les construccions existents en *pedra seca*.

En aquest sentit, si cal la Coordinadora actuarà com a portaveu davant de les diferents administracions, ens o esdeveniments, de les entitats adherides a la Coordinadora.

Unaltre dels aspectes en els quals vol incidir la Coordinadora és en l'establiment d'un marc de referència per a la celebració de les diverses "Trobades d'estudi per a la preservació del Patrimoni en *Pedra Seca* als Països Catalans", col·laborar, orientar i assessorar a l'entitat responsable de l'organització.

Per contactar amb nosaltres:
coordinadora@lamalla.net

RECULL DE NOTÍCIES

La Fundació el Solà visita les tines de Talamanca (Bages) (setembre 2010)

El passat mes de setembre membres i amics de la Fundació el Solà de la Fatarella van dedicar una tarda a visitar dos conjunts de tines del terme de Talamanca. La visita va comptar amb la presència de l'historiador Jaume Plans, gran coneixedor del patrimoni bagenc en *pedra seca*.

En aquesta jornada es van visitar un conjunt del mas de les Generes i les tines aparellades dels tres salts.

Foto: Josep M. Canals

Foto: Josep M. Canals

Foto: Josep M. Canals

Restauració de la barraca del "Ventanes" a Mont-roig del Camp (2/10/2010)

El passat dissabte 2 d'octubre, un grup de 16 voluntaris dirigits per l'Albert Gavaldà Palacín, mestre marger, vam restaurar la barraca anomenada del "Ventanes", situada a la partida de les Terres Noves, al terme de Mont-roig del Camp.

Aquesta activitat forma part de l'agenda de tardor del GEPEC i l'ha organitzat amb el suport i col·laboració de l'A V "Muntanya Roja" i el Centre Miró-Grup Barracaire de Mont-roig del Camp.

Amb aquesta ja són cinc les barraques rehabilitades des que es va iniciar la col·laboració entre el GEPEC i les esmentades entitats de Mont-roig del Camp, ara fa quatre anys.

Les 112 barraques de pedra seca catalogades al terme de Mont-roig del Camp van ser declarades per l'Ajuntament d'aquesta població, l'any 2006, Bé Cultural d'Interès Local (BCIL).

Esther Bargalló

Centre Miró-Grup Barracaire de Mont-roig del Camp

La barraca del "Ventanes és una construcció de bella estètica bastida amb pedres arrodonides de mida considerable, que presentava una important esllavissada al frontal esquerre. Durant unes quatre hores, els voluntaris ens vam dedicar a col·locar pedra sobre pedra fins acabar de refer aquesta barraca que, a hores d'ara, mostra la seva fisonomia original. D'aquí uns dies tenim previst plantar lliris de Sant Josep a la coberta, per dotar-la d'una major impermeabilitat i, alhora, millorar el seu atractiu.

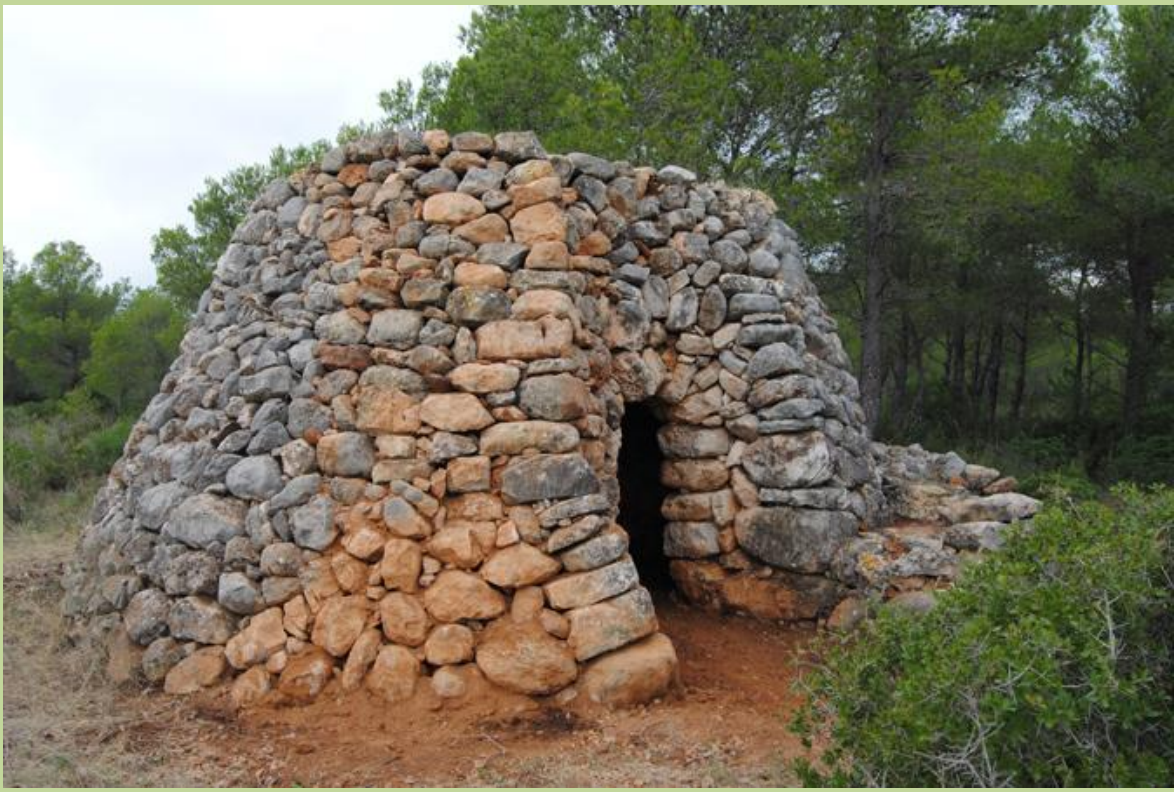

Curs de formació: Com es construeix i restaura un mur de dues cares (6, 13 i 20 de novembre 2010).

La Fundació el Solà (La Fatarella) organitza per aquest mes de novembre el curs de formació: ***Com es construeix i restaura un mur de dues cares?***

La seva durada serà de tres dissabtes 6, 13 i 20 de novembre i us podeu inscriure fins al 2 de novembre. Places limitades.

Per a més informació entreu la web de la Fundació.

Curs de construccions de pedra seca. Les Preses (Garrotxa). (octubre-desembre 2010).

El curs de construcció amb *pedra seca* té per objectiu recuperar un ofici que es perd i també un patrimoni essencial en la configuració del paisatge rural. El curs inclou una jornada teòrica, sis sessions pràctiques per aprendre a construir amb el mètode de pedra seca i una visita tècnica per conèixer més bé el patrimoni existent i algunes de les experiències de manteniment i recuperació que s'estan duent a terme a Catalunya.

JORNADA TEÒRICA 16 octubre 2010
Gratuïta i oberta a tothom però cal fer reserva a la Fundació d'Estudis Superiors d'Olot o al Parc de Pedra Tosca.

SESSIONS PRÀCTIQUES
Dissabtes 23 i 30 d'octubre 5, 20 i 27 de november i 4 de desembre de 9:30h a 13 h.

VISITA TÈCNICA
Dissabte 13 novembre 200 9:30h a 13:30 h
Preu 85 euros. Professor: Pep Marc. Durada 28,5 hores.

LLOC DE REALITZACIÓ: PARC DE PEDRA TOSCA
Àrea logística del Parc de Pedra Tosca. LES PRESES
Telèfons: 972 694 897 / 636 808 885

Restauració de marges de pedra seca a Bunyola (Mallorca, estiu 2010)

Els treballs s'han realitzat a la finca pública de Raixa (Bunyola) restaurant part dels marges. La finca la gestiona el MMA, Fundació Biodiversitat i el Consell de Mallorca. S'han netejat els jardins de vegetació invasora i arbres caiguts en diferents tempestes. A la finca també hi ha diferents tallers ocupacionals on s'ensenyen les feines del camp especialitzant-se en la pedra en sec (margers) i forestals.

Llorenç Marquès (Mallorca)

Dossier: les tines al Bages

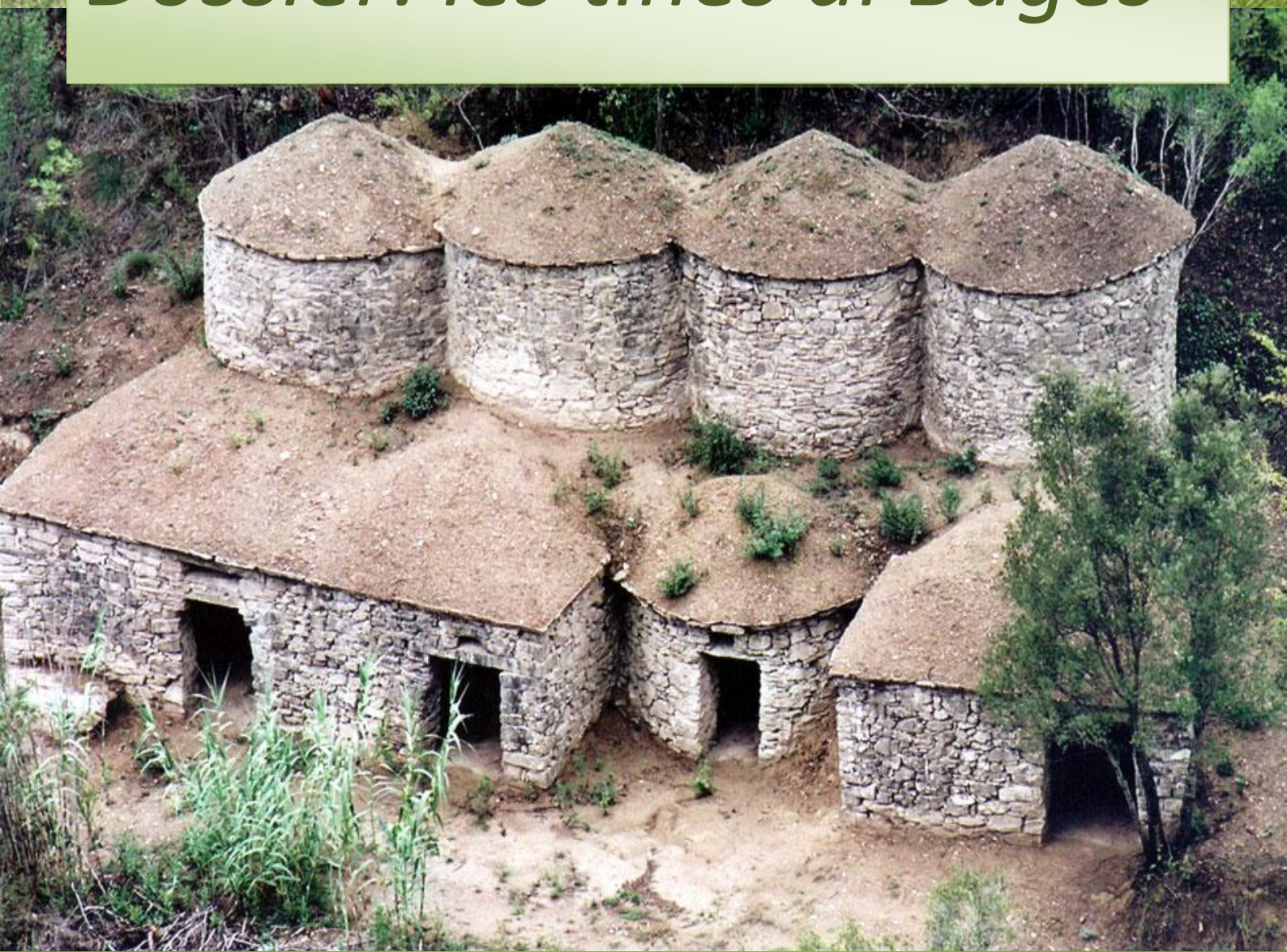

Adequació a l'ús públic de l'entorn i els acessos de les tines de pedra seca.

Trets principals a destacar: Treball amb discapacitats. Restauració de tres conjunts de tines i una barraca:
- Del Bleda: 2 tines
- Del Tosques: 4 tines
- De l'Escudelleta: 9 tines

Utilització de pedra de l'entorn, extreta d'una pedrera. Dues pedres de grans dimensions per recuperar una llinda desapareguda d'una tina i resoldre el pas d'un torrent, seguint l'estil tradicional. Recuperació de la coberta de terra i revegetació amb lliris o sords i crespinells per a la seva conservació. Utilització de castanyer sense desbastar per fer baranes (seguretat i conducció del visitant) i delimitar zona d'aparcament, coherent amb l'entorn natural on s'utilitza.

Antecedents

L'any 2004, en col·laboració amb l'ajuntament del Pont de Vilomara i Rocafort (que té signat un conveni amb la propietat), es desenvolupen les següents actuacions:
- Eliminació de la vegetació i inici de la restauració de tines.
- Instal·lació de reixes per garantir la seguretat del visitant.
- Arranjament de la pista d'accés.

Inversió: 40.000 €, en dos exercicis anuals seguits.

Conveni Caixa: ADEQUACIÓ A L'ÚS PÚBLIC DE L'ENTORN I ELS ACCESSOS DE LES TINES DE PEDRA SECA DE LA VALL DEL FLEQUER (I)

Fruit de la col·laboració amb la Caixa, les principals actuacions a la vall del Flequer han estat:
- Desbrossat de la vegetació.
- Continuació de la restauració i consolidació.
- Inclusió d'elements que fan fàcil la interpretació: posts i corda.
- Donar vialitat en la visita dels diferents grups de tines.
- Millora del recorregut: baranes, graons.
- Senyalització de l'itinerari.

Conveni Caixa: ADEQUACIÓ A L'ÚS PÚBLIC DE L'ENTORN I ELS ACCESSOS DE LES TINES DE PEDRA SECA DE LA VALL DEL FLEQUER (II)

Dades tècniques:
- Empresa redactora del projecte: Geosilva
- Empresa executora: CIPO (que té treballadors amb

discapacitats), assistida per l'empresa Naturalea (experts en restauració del medi i amb treballadors que saben tocar la pedra seca).

Pressupost: 90.756,68 €.

Futur

La Diputació té dissenyada la prolongació del recorregut per visitar les tines del Ricardu, les tines del camí del Flequer i connectar amb Rocafort, on hi hauria un segon inici d'itinerari. Aquesta senyalització es plantarà enguany.

Cal elaborar plafons interpretatius, entre el present exercici i el següent.

L'escola taller del Consorci turístic per a la promoció de les Valls del Montcau ha iniciat la neteja, la consolidació i la instal·lació d'elements de seguretat a les tines del Ricardu, també a la vall del Flequer.

Oportunitat de les obres

Conservació d'un patrimoni únic. Potencialitat de promoció socioeconòmica del territori.

Les properes actuacions s'hauran d'encaixar en el recent estudi "*Estratègia i disseny de productes turístics per a les tines de Talamanca, Mura i el Pont de Vilomara i Rocafort*", que s'ha pogut realitzar gràcies a la col·laboració amb l'Àrea de Desenvolupament Econòmic.

Susanna Ginesta/ Josep Canals
Àrea d'Espais Naturals
Diputació de Barcelona

Recuperació de les tines de la vall del Flequer, al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac: La Diputació de Barcelona i l'Obra Social 'la Caixa' recuperen les tines a peu de vinya de la vall del Flequer, úniques a Catalunya

El diputat d'Espais Naturals de la Diputació de Barcelona, Josep Mayoral, i el director de l'Àrea de Ciència, Recerca i Medi Ambient de l'Obra Social "La Caixa", Enric Banda, van presentar el dijous 22 d'abril el projecte de recuperació de les tines a peu de vinya de la Vall del Flequer i la riera de Nespres.

Mayoral, Banda i els alcaldes del Pont de Vilomara i Rocafort i de Mura. Autor: XPN

La construcció d'aquests singulars dipòsits de pedra va respondre a la necessitat de rebaixar els costos i el temps del transport del raïm des dels camps de conreu fins a les tines situades al costat de les masies, en un moment d'una gran demanda de vi a causa de la crisi de la fil loxera a Europa.

Cinc persones en risc d'exclusió i més de 600 hores de treball han calgut per recuperar algunes de les tines més interessants dels termes de Mura, Talamanca i Rocafort. La iniciativa, fruit del conveni de col laboració entre la Diputació de Barcelona i l'Obra Social 'la Caixa', té com a objectiu recuperar aquest valuós patrimoni social i històric, únic a Catalunya.

Durant l'acte, el diputat d'Espais Naturals, Josep Mayoral, va destacar l'interès d'aquestes construccions 'tant per la seva singularitat, com també perquè representen un element més de la integració de l'ús públic dels espais naturals i en aquest cas, dins el Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac.

Per la seva part, Enric Banda va remarcar que 'gràcies al conveni podem impulsar projectes com aquest i a més amb col lectius amb risc d'exclusió.

L'origen d'aquests dipòsits cúbics per desar-hi el vi no es pot deslligar del moment històric i de la situació geogràfica en què es van crear. El relleu accidentat i les difícils comunicacions per les aïllades terres de Mura, Talamanca i Rocafort van influir perquè els pagesos d'aquestes contrades -durant el segle XIX, i a remolc de l'expansió de la vinya a la comarca- plantessin ceps als vessants més inhòspits de les muntanyes i solucionessin el problema derivat del transport de la verema amb la construcció de les tines i l'obtenció del vi al peu mateix de les vinyes, lluny de qualsevol mas o casa. Aquesta característica -la construcció de tines i la producció de vi al peu mateix de les vinyes- no es dóna a cap altre lloc de Catalunya.

L'execució de les actuacions ha anat a càrrec del centre especial de treball CIPO, SCCL, ubicat a Sabadell i que treballa principalment amb persones amb discapacitat psíquica. Per fer les tasques planificades ha tingut l'ajut d'una empresa especialitzada en temes de restauració, Naturalea Conservació, S.L. En total, cinc persones han pogut participar en aquesta iniciativa.

Rutes a peu

Tines a peu de vinya

Punt d'inici: Aparcament carretera BV-1124, km 4,200. Per l'autopista C-16, sortida del Pont de Vilomara. Creuar aquesta població i seguir cap a Rocafort, fins a trobar el desviament a Oristrell, on hi ha l'aparcament. Les parades de tren més properes són Manresa i Sant Vicenç de Castellet (www.renfe.es), des d'on s'enllaça amb el bus que porta a Pont de Vilomara (www.transbagesbus.com).

El recorregut resegueix les fites del sender local SL-C 52 en un itinerari circular a banda i banda del torrent del Flequer.
Longitud: 3,5 km
Durada: 2 hores i 30 minuts
Dificultat: baixa.
Desnivell: 153 m
Altitud mínima: 269 m
Altitud màxima: 348 m

Recomanacions: passejada indicada per a tota mena de públic, excepte persones amb mobilitat reduïda. És convenient portar calçat adequat i aigua.

Quan fa cent cinquanta anys la comarca del Bages estava pràcticament entapissada de vinyes, els pagesos van excel·lir en la construcció d'elements que els ajudaven a treballar més còmodament i evitaven que la collita es malmetés. Són les barraques de vinya i les tines de vi, antigament situades enmig de les vinyes i actualment moltes d'elles engolides pels boscos. És el cas de la vall del Flequer, on un senzill recorregut circular permet descobrir construccions espectaculars.

L'itinerari transcorre majoritàriament per corriols i camins dins del bosc i permet fer volar la imaginació per traslladar-se fins a una època on el paisatge i la vida eren radicalment diferents. Els marges, els dipòsits de vinya i l'entorn natural són la resta d'elements definidors d'aquesta ruta.

1. Tines del Bleda

L'itinerari comença des del mateix aparcament, seguint les marques verdes i blanques de l'SL-C 52, un camí de ciment que travessa el torrent i inicia una pujada constant però molt suau. Mitja hora després d'haver començat la caminada, el sender es bifurca i cal prendre el desviament descendent a la dreta, que de seguida condueix a les Tines del Bleda. Aquest conjunt amagat dins el bosc està format per dues tines amb sengles barraques a la seva base. A la part superior del recinte es pot veure la pedra que temps enrera feia de base a la premsa utilitzada per obtenir el most i omplir les tines.

2. Tines del Tosques

El camí continua descendent i, ben a prop de les Tines del Bleda, ofereix la possibilitat de veure una barraca de vinya al peu mateix del sender. Més endavant, es creua el torrent, s'inicia la pujada i, de seguida, s´obre una desviació a l'esquerra que condueix a les properes Tines del Tosques, conjunt que s'encara majestuós cap al llit del torrent. En destaquen les dimensions de les barraques de la base, on es poden identificar clarament les anomenades boixes, els brocs que facilitaven el buidat de la tina per la seva part inferior.

3. Dipòsit de vinya

Cal continuar l'excursió refent les passes fins el camí principal, que es fa més estret a mesura que el sender s´endinsa a l'obaga de la serra de Puig Gil. El bosc és frondós, però a estones ofereix vistes insospitades del

vessant contrari, on es descobreixen diverses barraques de vinya amagades lluny de la pista. En aquest indret també es pot veure un dipòsit de vinya o xupet, que els pagesos utilitzaven bàsicament per elaborar el brou bordelès, una barreja de sulfat de coure i calç diluïts en aigua que prevenia les malalties dels ceps.

4. Tines de l'Escudelleta

Quan el corriol canvia la tendència ascendent per la descendent, és senyal que ens acostem al darrer i més espectacular conjunt de tines. Situades gairebé al mateix llit del torrent del Flequer s'alcen les Tines de l´Escudelleta. En total, es poden veure dotze tines agrupades de tres en tres o de quatre en quatre en un recinte comú que devia experimentar una activitat frenètica en temps de verema. Aquesta enorme concentració justificava que una construcció adossada a un dels grups de tines inclogués una premsa fixa, de la que encara queden les restes de la pedra de la base.

5. Barraques de vinya

A l'altra banda del riu, el sender es torna a trobar amb la pista del començament, que cal seguir a l'esquerra fins a tornar a trobar l'aparcament. Pel camí, en un paisatge molt més obert, es poden veure diverses barraques de vinya, a més d´obtenir algunes de les millors panoràmiques de les Tines de l'Escudelleta i del Tosques.

(Font: http://www.diba.cat/parcsn/parcs/plana.asp?parc=4&m=39&s=233&o=15)

Conjunt de tines restaurades de les solanes la riera de Sant Esteve (Talamanca)
Foto 2009. Jaume Plans ©

La rehabilitació de les tines al Bages.

Durant molts segles el Bages va ésser un dels principals productors de vi a Catalunya, i les vinyes cobrien la comarca fins a llocs que actualment ens semblen inverossímils. Aquesta activitat secular ens ha llegat un important patrimoni històric, antropològic, social i material que fins fa uns anys havíem deixat completament de banda, abocant-lo a una progressiva pèrdua. L'herència de tants segles de conreu de la vinya han deixat la comarca del Bages esquitxada d'elements patrimonials en pedra seca de gran interès. Malgrat la importància d'altres elements, com les barraques, en aquest escrit em centraré en les tines, un singular element vinculat a la producció vitivinícola.

Les tines.

El recipient fonamental per a l'elaboració del vi al Bages era la tina, que normalment estava situada en el mateix mas o ben a prop. Davant de les dificultats per transportar la verema per camins de bast, la solució dels pagesos bagencs va ésser la construcció de les tines al mig de les vinyes. Aquestes construccions circulars combinen la utilització del morter, la pedra i les rajoles per confeccionar la tina pròpiament, amb la pedra seca per a la coberta i la resta d'estructures. La capacitat d'aquestes tines varia molt, però oscil·lava entre 5.000 i 10.000 litres, arribant en algun cas a 30.000 litres. Aquestes tines actualment estan escampades pels municipis de Mura, Talamanca, El Pont de Vilomara i Navarcles.

Un inventari realitzat l'any 2004 pel Consorci per a la promoció turística de les Valls del Montcau, va catalogar fins a quaranta dos grups de tines diferents escampades pels municipis que en formen part.

La DO "Pla de Bages" i la rehabilitació del patrimoni.

A principis dels noranta comença un lent però constant procés de revalorització i recuperació dels diversos elements en pedra seca. Aquest canvi ve provocat per dos factors que conflueixen en un mateix objectiu. Primer de tot assistim a un degoteig d'estudis publicats que intenten posar en valor el patrimoni en pedra seca, i redescobreixen aquests elements a un públic encara minoritari. El segon factor és el naixement de la DO "Pla de Bages" l'any 1995 que va suposar una nova embranzida des del punt de vista econòmic, però també pel que fa als valors tradicionals i materials lligats

Les tines d'en Bleda rehabilitades l'any 2005 ©autor

amb aquest conreu.

La situació de partida no es presentava gens engrescadora. Molts anys d'abandonament i de menyspreu cap a aquests elements, havien provocat la pèrdua definitiva d'una part important d'aquest conjunt, i amenaçaven a la resta amb una pròxima desaparició. El cas més paradigmàtic eren les barraques de vinya. Dels milers de construccions que esquitxaven la nostra comarca a principis del segle XX, se n'ha perdut una part ben important. Per intentar capgirar aquesta situació va néixer l'any 1996 el primer *"Concurs per a la rehabilitació i conservació de les Barraques de vinya, i altres construccions en pedra seca"*. Aquesta idea pionera al nostre país ha gaudit d'un notable ressò i participació, celebrant-se de forma bianual fins a la darrera edició l'any 2009.

El Consorci de les Valls del Montcau.

Després de realitzar l'inventari dels diversos grups de tines l'any 2004, el Consorci va endegar una tasca de rehabilitació i senyalització d'alguns d'ells. A l'empara dels Concursos de rehabilitació promoguts per la DO Pla de Bages, la tasca del Consorci ha gaudit del reconeixement públic. Dins del marc dels concursos la rehabilitació s'ha centrat en dos grups de tines: les tines d'en Bleda i les de Les Solanes.

La primera intervenció del consorci després de completar l'inventari fou la rehabilitació de les tines d'en Bleda l'any 2005, un conjunt situat a la Vall del Flaquer en el terme municipal de El Pont de Vilomara i Rocafort. Els treballs van consistir en desbrossar tot l'entorn del conjunt, i en consolidar i si calia reconstruir-ne les parts derruïdes.

L'any 2007, en el marc del V Concurs de rehabilitació, es realitza una segona intervenció de gran abast en el grup conegut com les tines de "Les Solanes". Aquest conjunt està format per onze tines de dipòsit circular i dues edificacions auxiliars, situades al municipi de El Pont de Vilomara i Rocafort.

Josep M. Soler Bonet

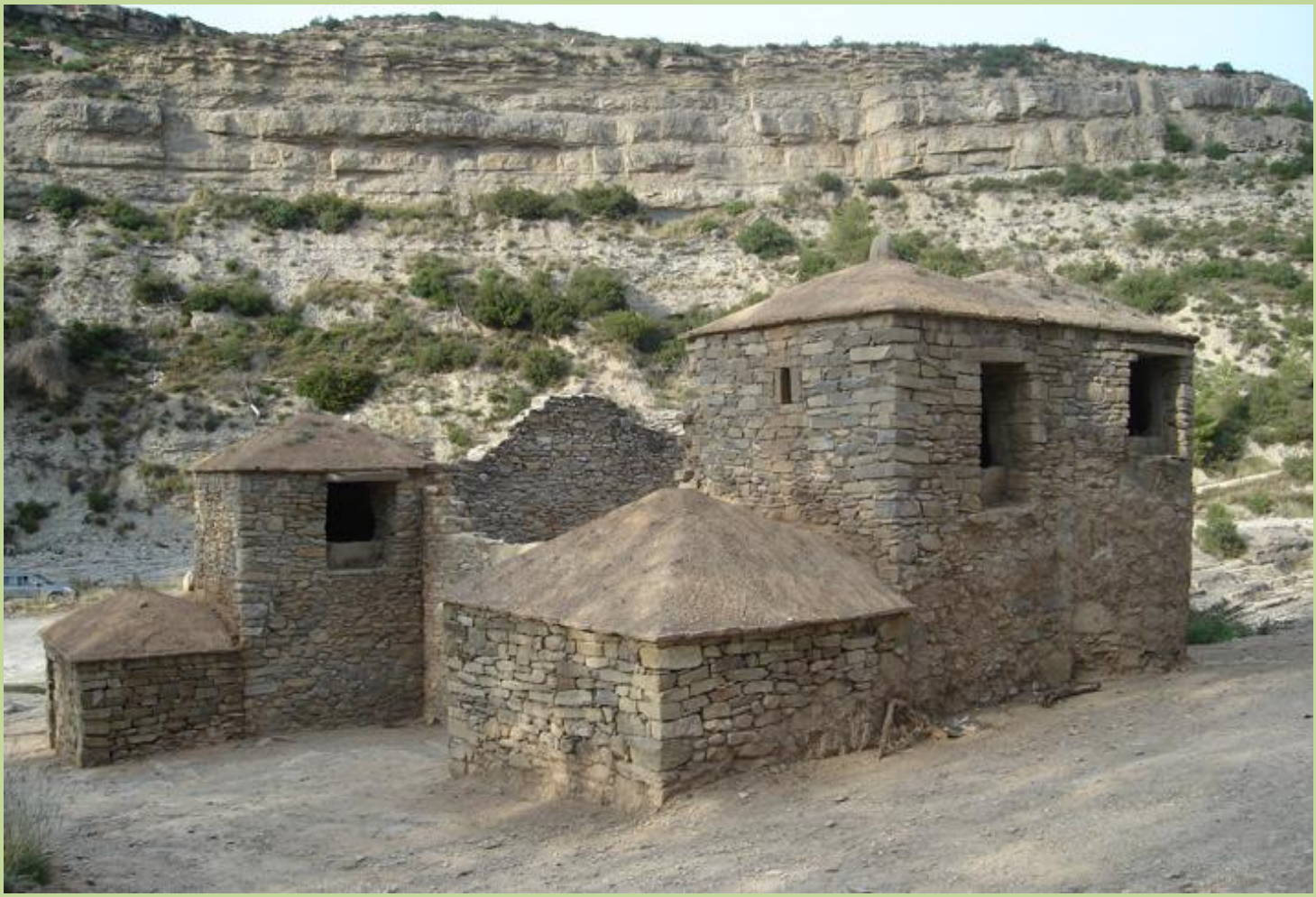

©autor

Grup de tines de "Les Solanes" rehabilitades l'any 2007

Els establiments a rabassa morta probable causa de la construcció de les tines al Bages als segles XVIII i XIX

A partir de l'estudi sistemàtic de les clàusules dels contractes notarials d'establiments a rabassa morta dels segles XVIII i XIX s'intentarà identificar la presència de construccions de tines i, anant més enllà, establir si la rabassa morta ha estat una de les causes principals de l'augment d'aquestes construccions de *pedra seca* a la comarca del Bages (Barcelona).

Un dels contractes agraris més abundants dels segles XVIII i XIX a la comarca del Bages és el d'*establiment a rabassa morta*. L'establiment en emfiteusi o rabassa morta és una forma d'accés a la terra que comporta la parcel·lació d'un gran nombre de terres que els propis masos no podien treballar. Aquesta terra herma, pedregosa i boscosa -sovint en terreny dificultós i més allunyada del mas principal- serà cedida a parcers o terratinents donant lloc a la transformació de bona part del paisatge bagenc del XVIII-XIX.

Així el terreny improductiu es convertirà en terreny productiu sobretot de vinya i olivera. A la vegada l'excés de pedra dels camps -per treure el màxim rendiment de les plantes- servirà per la construcció de: murs, necessaris per sostenir la terra dels bessants; barraques per aixoplugar els parcers i l'animal de càrrega; i tines per posar la verema en el mas o, en un indret proper a la terra de conreu, evitant els costos del transport de la verema. Els documents notarials escrits ens han deixat testimoni d'aquest treball amb els quals s'intentarà cartografiar el seu abast a la comarca del Bages.

- La transformació del camp.

En un primer moment el conreu s'havia realitzat en terres planeres i de regadiu. Més tard, degut a la necessitat d''expansionar les collites, a la seva comercialització i intercanvi d'excedent o, per accedir a la propietat, va caldre conrear noves terres i guanyar terrenys erms i boscosos en indrets orogràficament dificultosos, on la inclinació del terreny s'apropava o era superior al 20%. Accedir a un nou terreny apte per al conreu, suposava un esforç físic considerable, però en canvi, produïa un rendiment quantitatiu significatiu, no pel producte obtingut immediat, sinó per l'augment real de la propietat a llarg termini. Perquè, en el cas de la vinya, el cep no és plantava fins al quart any i les primeres collites estaven uns anys a donar els primers fruits; una olivera trigava 20 anys en ésser adulta. Els contractes de rabassa morta o emfiteusi del segle XVIII permeten observar que, per exemple, una vinya pot arribar a donar fruits durant dos i tres generacions d'individus i, sobrepassar els cent anys (PLANS, 2009).

Si bé és del tot segur que la construcció de terrasses de conreu s'havia iniciat amb anterioritat, la majoria d'investigadors coincideixen a dir que el gran desenvolupament extensiu, de les terrasses de *pedra seca* s'ha de situar a partir del segle XVIII, coincidint amb un increment de l'activitat agrària basada sobretot en la vinya i, en menys mesura en altres productes del camp com l'olivera, l'ametller o, el garrofer entre altres. Així doncs, a la comarca del Bages els establiments a rabassa morta podrien tenir un paper bàsic en la creació d'aquestes estructures perquè l'accés a la terra en aquesta època es farà bàsicament mitjançant aquest contracte agrari.

A més d'aixecar murs de contenció l'intensificació de l'activitat vinícola comportarà la necessitat de construir més tines per emmagatzemar la verema dels nous parcers i barraques per aixoplugar els treballadors del camp i l'animal de càrrega.

Les tines als masos es van anar quedant petites a mida que la quantitat de verema anual s'incrementava progressivament. D'aquí la necessitat de construir-ne de noves. L'espai interior de les cases feia inviable d'aixecar-ne de noves i calia buscar espais externs. Així, és habitual que es fessin tines adossades a la casa o molt a prop seu, cosa que es pot copsar en els conjunts de tines del mas Torrablanca de Fals, el mas Sant Amanç de Rajadell o, el mas Viladelleva a Callús -més de 20-, entre molts altres exemples. Les tines es poden localitzar de forma individual o en conjunts (ex. tines dels tres salts a Talamanca). Sovint és poden localitzar tines amb barraques de *pedra seca* anexes que servien per resguardar la boixa i d'aixopluc.

La construcció de tines estaria estretament lligada als establiments a rabassa morta com es pot observar en el *Quadre 1*, on es concedeix permís al rabassaire per construir-ne. A més es pot fixar una certa cronologia constructiva de les tines bagenques d'alguns masos i, la seva localització perquè s'esmenta la partida o el mas. Al marge dels establiments, en la documentació notarial apareixen contractes de construir tines.

En els establiments s'especifica algunes vegades que el parcer pugui construir-hi *barraca*. Aquesta condició es molt probable que moltes vegades no s'hi fés constar i s'hi dugués a terme, només cal veure la gran quantitat de barraques que s'han construit al Bages. El fet que hi hagi barraques molt aprop, de vegades en diferents feixes, es

pot explicar perquè els establiments es feien habitualment sobre petites parcel·les de terreny i, per tant, corresponien a diferents parcers o rabassaires.

***Quadre 1*. Permisos per edificar tines i barraques localitzats dins els contractes d'establiments a rabassa morta**

MUNICIPI BAGENC	ESTABLIMENTS	%	tines/barraques	freqüència %
AGUILAR	27	0,89	4/3	25,92
ARTES	106	3,52		
AVINYÓ	113	3,76		
BALSARENY	56	1,86		
CALDERS/MONISTROL CALDERS	86	2,86		
CALLUS	35	1,16	6/	17,14
CASTELLAR	16	0,53	1/4	31,25
CASTELLBELL I EL VILAR	119	3.96	8/3	9,24
CASTELLFOLLIT DEL BOIX	23	0,76	2/1	13,04
CASTELLGALÍ	141	4,69	11/2	9,21
CASTELLNOU DE BAGES	47	1,56	4/1	10,63
CASTELLTALLAT	13	0,43	/1	7,69
FONOLLOSA	161	5,36	35/16	31,67
GAIÀ	19	0,63		
MANRESA	309	10,28	2/11	4,20
MARGANELL	34	1,13	1	2,94
MONISTROL DE MONTSERRAT	19	0,63		
MURA	119	3,96	9/2	9,24
NAVARCLES	62	2,06		
NAVAS	1	0,03		
PONT DE VILUMARA I ROCAFORT	104	3,46	9/1	9,61
RAJADELL	98	3,26	18/	18,36
SALLENT	168	5,59	3/	1,78
SANT FRUITÓS DE BAGES	339	11,28	/3	0,88
SANT JOAN DE VILATORRADA	141	4,69	4/2	4,25
SANT VICENÇ DE CASTELLET	65	2,16	5/	7,69
SANT MATEU DE BAGES	42	1,39	2/4	14,28
SANT SALVADOR DE GUARDIOLA	98	3,26		
SANTA MARIA D'OLÓ	20	0,66		
SANTA MARIA DE TALAMANCA	206	6,85	1/	0,48
SANTPEDOR	194	6,46		
SÚRIA	22	0,73		

S'han buidat més de 3.000 contractes de rabassa morta de la comarca del Bages escriturats davant notari -també es feien contractes particulars i sobretot de paraula que no es poden comptabilitzar- entre els anys 1700 i el 1850 procedents del fons notarials de l'Arxiu Comarcal de Manresa (ACB). D'aquests contractes trobem permisos per construir barraques un total de 65 vegades, un 2,16%; i de tines 127 vegades, un 4,22%. Dels establiments buidats sorprèn que de poblacions com Avinyó que conserven més de 200 barraques no hi hagi ni una sola referència a la construcció de barraques o tines; o siguin molt minçes en el cas del Pont Vilumara i Rocafort, que tenen més de 100 tines catalogades i altres tantes barraques, entre altres exemples. En canvi les dades a Fonollosa (Camps, Fals i Fonollosa) sobrepasen el 30% de freqüència. Això vol dir que d'aquest últim municipi es podria establir una certa relació directe entre establiment- construcció.

De totes maneres cal plantejar-se fins a quin punt hi havia necessitat d'especificar en aquests contractes el permís de fer-hi qualsevol mena de construcció, necessària per la vida i el treball del rabassaire. El que és indubtable és que la rabassa morta comporta un augment de noves construccions de *pedra seca* ja sigui en murs de contenció com també en barraques i tines. La "lògica" constructiva de barraques i tines sovint no s'especificava o, es feia en un contracte a part ja fós de paraula o per escrit particularment.

En el *Gràfic 1* s'observa el creixement progressiu d'establiments per plantar vinya a la comarca del Bages arribant el seu màxim zènit al primer terç del XIX just després de la Guerra del Francés. Així no és estrany que pocs anys després el Bages destaqui com una de les demarcacions que més vi produïa de tot Catalunya. En el mateix gràfic s'han detallat la freqüència en què apareixen esmentats els permisos per construir barraques i tines, ni de bon tros s'acosten a les que hi ha sobre el terreny.

- Presència d'edificacions en els contractes a rabassa morta.

Quan s'establia a rabassa de nou una peça boscosa o herma primer de tot feia falta enretirar les pedres que dificultaven el treball de la terra tant el creixement de les plantes com per poder-la treballar en condicions. Aquest material tenia un destí precís: mantenir les esllavissades i anivellar les feixes tot seguint les corves del terreny com ho descriu el següent document notarial de Viladecavalls: "*el adquisidor hage de fer en dit tros las rasas sian necessarias i mantenir sempre aquellas i tambe deura fer parets ahont sia necesari haventhi pedra en dit tros de terra per la conservacio de ella*". Això és un fet que també es constata en la historiografia. El polític republicà vilanoví Ramon Roig publicà cap al 1890 un interessant tractat sobre l'estat vitiviníciola de la província de Barcelona. En aquest llibre referint-se a la preparació del terreny per plantar la vinya diu que: "*la pedra que surt de la roturació o arrabassada, s'inverteix en fer marges. Y quant lo terreno es pendent y més si l'inclinacio es pronunciada's fan rases y en forma de camins que fan esses los marges, prevenint així lo desprendiment y arrastre de terras, que molt s'evita, puig se trenca'l curs massa rápit de las ayguas; al mateix temps serveixen pera més facilitat de la entrada als terrenos*" (ROIG, 1890).

No només es feien murs de contenció amb pedra per sostenir la terra, sinó també per separar o delimitar la parcel·la, ajudant a evitar el dany que pugués causar el ramat de pas, més si era camí ramader. Aquest altra concesió per plantar vinya en terme de Castellterçol especifica dins els pactes: "*tinga de fer paret ço es des del cami real fins al terme de Artés de sinch palms de alsada y despres ab rastell de pedra y de la part del cami real tambe y ajau de fer paret y un vall que vall y paret aja de tenir sis palms de alsada*".

A més dels murs de pedra, el treball continuat al camp comporta la necessitat de tenir un aixopluc temporal: la barraca. Un dels primers establiments a rabassa escrits on s'especifica la facultat de fer una barraca és del terme d'Aguilar i de l'any 1725: "*pugau ferhi una barraca comoda per poderse habitar ab que cada any per raho de dita barraca hajau de pagar al senyor dos diners de cens*". En un altre establiment de l'any 1737 d'una peça de terra del terme de Sant Martí de Torruella de pertinències del mas Benlovi s'especifica" *dit parcer no puga fer casa en dita terra sino una barraca per retirarsi quant ploura y per posar lo menjar* ".

Els establiments a rabassa morta són contractes on habitualment s'especificava la plantació de vinya. El producte obtingut s'havia de dipositar en un lloc escaient per la seva el·laboració: la tina.

La tina és habitual que es construeixi a tocar el mas. Aquest exemple del mas Puigoliver de Fals pot ser demostratiu:"*dono facultat adquisidor per construhir y fer en las parets de la casa de dita Masia de Puigoliver una tina*"; o també aquest altre establiment d'una peça de terra del mas Sala de Sant Pons de Sallent, on l'adquisidor: "*tindra facultat de edificar una tina arrimada y al costat de la casa dels masovers del mas Sala de Sant Pons la qual quedara a favor del estabilient al tornar la terra*".

GRÀFIC 1: *Establiments escriturats de rabassa al Bages i nombre de construccions localitzades dins els mateixos documents.*

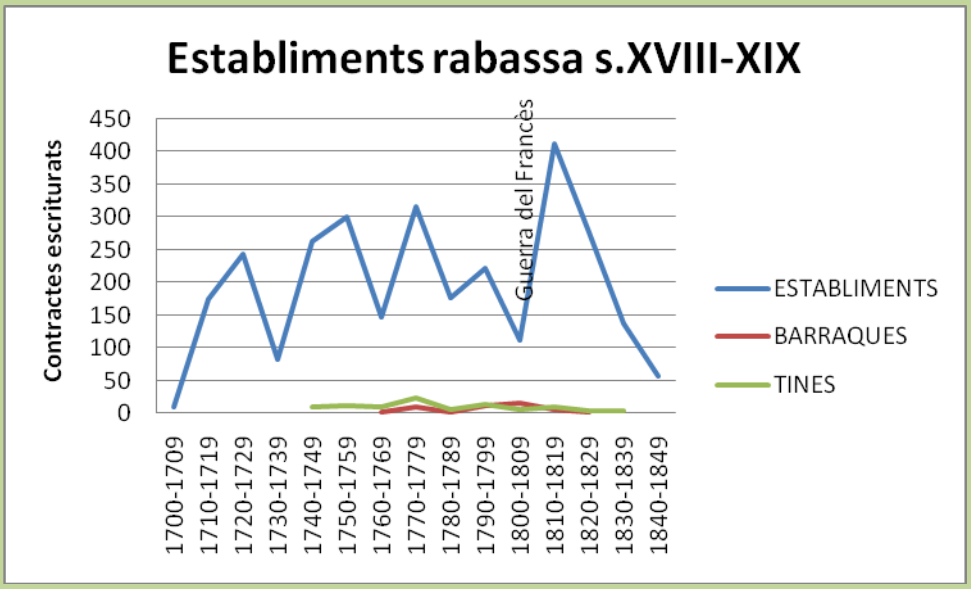

Tenim exemples de permís per construir tines dins la parcel·la de conreu separada del mas principal, com aquest del 1741 d'una peça de terra del mas Torrablanca de Fals: "*vos dono facultat de fer si voldreu dins dita terra una tina per posar la verema*".

L'any 1748 els propietaris del mas Torres de Bages del terme de Juncadella especifiquen en un establiment: "*se concedeix facultat adquisidor de fer una tina en dita terra per posar la verema la qual tina podreu cubrir ab una teulada solament y podreu fer una estancieta per tenir tencat lo burro a modo de barraca*". A més de la tina aquest establiment constata el permís per fer un edific anexe per tancar l'animal de càrrega.

Aquest establiment del 1770 del terme de Talamanca és un testimoni clau del perquè moltes de les tines del Bages s'han aixecat al mig de les vinyes: "*dono llicencia al mateix adquisidor de fer i edificar una tina en la mateixa terra al casalot que se encontra en ella a fi de que per ser tant lluny no li costia tant los ports del vi com li costarian los ports del rahims*".

Un establiment del 1771 fet pel mas Grau a Fals descriu: "*adquisidor tindran obligacio de fer a sos gastos*

y costas una tina per posar la verema que resultara de dita terra fent aquella cerca la casa de dit mas Grau y ferla de bons materials ab lo ben entes que arribant a rabasa morta la dita tina quedara per mi sens que adquisidor tinga pretencio alguna". De vegades el propietari, un cop finalitzada la vida dels ceps, permetia a l'adquisidor endur-se els cairons de la tina, perquè cal suposar que tenien un preu elevat com succeeix en un establiment del mas Gabriela de Fals de l'any 1824: "*sera del adquisidor tenint facultat de fer una tina en dit tros de terra be que finit lo dit establiment deureu desfer vos o los vostres dita tina tenint llibertat de portarvos en los cairons tals com se trobaran en aquella*".

Altres exemples de tines aixecades al mig de les vinyes: Jon Farell del mas Farell de Sant Martí de Mura l'any 1794 estableix una peça de terra amb la condició que l'adquisidor: "*me dega fer en dit tros de terra a sos gastos una tina de sexanta carregas de vi la qual hauran de tenir feta dins dos anys la qual hauran de cobrir ab llosas o teulas*". Més exemples d'establiments amb pactes per construir tina, en aquest cas un de l'any 1777 de les terres del mas Tayó de Castellgali: "*donam facultat a adquisidor de fer una tina en dita terra de vint y vuit palms de vol i de pendre i arrencar la pedra per fer aquella de ahont a ell be aparexera de dit mas Tayó*".

L'any 1795 Joan Planes del mas Planes de Sant Mateu de Bages estableix en els pactes d'un establiment fet en terres de la seva heretat que: "*dono facultat adquisidor de fer una barraca y de pendrer de ma heretat fusta per mantenirla concedintli tambe facultat de fer una bassa en lo dit tros de terra*".

En aquest exemple d'establiment del 1799 d'una peça de terra del mas Torras de Bages de Juncadella especifica les mides que ha de tenir la barraca: " *It. adquisidors no podran fer casa, ni tina ni perany per agafar ausells si sols barraca de catorse pams de ample i deu de alsada*".

L'any 1800 s'estableix una peça de terra per plantar-la de vinya a Sant Miquel de Castellar de pertinències del mas Casellas. En els pactes s'especifica: "*estabilient dono facultat adquisidor de fer una hera com tambe pugan fer una barraca y cubrila de teulas sens poder ja may ferla servir per casa ni habitacio ni tancar la porta prometent estabilient donarlos la fusta per fer dita barraca*". Un any després s'estableix una altre peça de terra del mateix mas Casellas amb pactes bastant similars: "*dono facultat adquisidor per fer una barraca ab sa porta per tancarla ab un sostret y cubrila ab teulas havent li jo de donar la fusta amb la qual no podra habitar si sol anar en lo temps de treballar en dit tros de terra*". Un altre establiment del mas Pla de Sant Mateu de Bages de l'any 1824 s'especifica la facultat al adquisidor de: "*fer una barraca donantvos la fusta corresponent per a cubrirla gastant primerament de la que traureu de la dita terra*".

Aquests documents esmentats ens permeten constatar les contruccions híbrides que de vegades trobem fetes no només de *pedra seca* sinó també amb fustes i teules -més modernes- i l'ús que s'en feia: per habitar-la ocasionalment en temps de treballar la terra.

Un establiment del 1805 del mas Farell d'una peça de terra en terme de Mura s'especifica unaltre ús de la barraca: "*It donam facultat adquisidors per fer una o mes tinas y las que vullan en lo dit tros de terra y puesto o habitacio per ells per conduhir las aynas y recullirsa ells en dita habitacio o barraca donantlos tambe facultat de pendrer la pedra per fer cals per fer ditas obras prenent aquella del puesto mes prop los acomodie y tambe la fusta que necessitian per ditas*". En el mateix establiment s'esmenta que quan s'esgotarà la vinya perquè els ceps hauran mort les construccions realitzades pel terratinent -de vegades quedaven per l'amo- quedaran per l'adquisidor perpetuament: "*it. al arribar a rebassa morta o al ser infructiferos los primers seps dega tornar a nosaltres dita terra no empero las tinas y habitacio o barraca que en ella faran o construhiran perque esta han de quedar perpetuament a favor de dis adquisidors*".

Un establiment més modern del mas Oliveras de la parròquia de la Vall dels Horts (Sant Fruitós de Bages) de l'any 1844 constata l'ús d'aixopluc de les barraques, deixant clar no podrà construir casa ni cap caltre edifici: "*que ni lo adquisidor ni los seus puga construir ni fer construir casa ni altre edifici en la pessa de terra establerta si sols barraca per guardarse del mal temps los treballadors en la mateixa*".

També en els establiments hi ha exemples de cessió de construccions existents, per exemple en un establiment del 1739 d'una peça de terra de pertinències del mas Cornet de la vilella del terme de Sant Martí de Torruella es fa constar en els pactes: "*durant dit establiment vos hajam de donar habitacio franca en aquella barraca anomenada la barraca del cornet del mas Mojal sita en terme de Torruella propia nostra, it pugau tallar arbres per adobar la barraca*"; en un establiment d'una peça de terra del mas Suanya de Manresa s'especifica: "*no podra construir edificio alguno en el terreno establecido pues para guarecerse de la lluvia podra utilitzarse de la barraca existente en el mismo lugar cuya conservacion debera cuidar*"; en un altre establiment del mateix mas Suanya s'hi descriu l'ús compartit que tenien de fer els parcers de la barraca existent: "*no podra el adquisidor construir edificio alguno en dicha tierra solo si una barraca para guarecerse de la lluvia a cuyo fin le cede el uso de una que esiste al pie del margen o ribazo de los olivos cuyo uso tendra en comun con los aparceros Balet i Vives*".

Per últim, en els establiments, no sempre es permetia edificar barraques, de vegades s'especifica la denegació de fer-ne. Per exemple en un establiment de l'any 1752 del terme de Sant Martí de Torruella es fa constar: "*adquisidor no pugau fer ni edificar casa ni barraca ni altre especie de cubert o habitacio*"; un altre establiment

de l'any 1759 d'una peça de terra del mas Llucia del terme de Sant Pere de Viladecavalls es descriu: "*adquisidor no puga edificar ni casa, ni barraca alguna*"

- Conclusió.

L'estudi no ha pogut establir que la rabassa morta hagi estat una de les causes principals de l'augment de construccions de *pedra seca* a la comarca del Bages (Barcelona). Ara bé, no hi ha dubte que en alguns d'aquests contractes s'ha pogut recullir el testimoni de permisos per construir murs, barraques i tines. Gràcies a aquest buidatge exhaustiu s'han pogut datar prop de dos-centes construccions rurals entre barraques i tines.

Cal preguntar-se perquè en uns contractes apareix documentat permís per aixecar construccions rurals i en d'altres no. És que en aquests últims que no s'esmenta no s'en feien?. Creiem tot el contrari per dos motius fonamentals: primer que qualsevol activitat agrària, més la que ens ocupa de plantar vinya, requeria en molts casos la construcció de murs de sosteniment, barraques per aixoplugar els parcers i l'animal de càrrega; i tines per posar la verema en el mas o, en un indret proper; en segon lloc la gran quantitat de construccions que encara queden vestigis en l'actualitat, les quals en el Bages estant estretament lligades a l'activitat agrària. Caldria contrastar la localització orogràfica que donen els establiments escrits amb treball prospectiu sobre el terreny. Segurament això permetria datar amb més precisió els elements arquitectònics que descriuen els documents.

Jaume Plans i Maestra
Llicenciat en Humanitats UOC
jplans@uoc.edu

Tina de *pedra seca* amb coberta de lloses de pedra i volta de canó del segle XVIII (Marganell).
Foto: http://naturaipedra.blogspot.com/

LA DESCOBERTA

Tines del mas Canals de Montesquiu (Sant Joan de Vilatorrada) segle XVIII

L'any 1309 els propietaris del mas Montesquiu -avui dit Canals- arrendaven les seves terres a tercers a canvi de rebre parts de fruits -vi- de la collita, també sabem que el mas disposava de vaixella vinària per fer tot el procés de vinificació. A mida que l'utillatge de dins els masos va fer inviable, per motius d'espai, encavir-hi tota la cullita, es van construir tines a les mateixes vinyes, en aquest cas molt pròximes al mas perquè les vinyes envoltaven la propietat.

Per les característiques constructives circulars amb coberta de teula segurament que aquestes tines del mas Canals són de finals del segle XVIII o principis del XIX, avui totalment descontextualitzades i en desús. El conjunt el formen 4 tines tot i que sembla que el conjunt era més nombrós per les restes de cairons enganxats exteriorment a alguna d'elles que encara queden visibles.

Text i foto: *2008 ©* Jaume Plans

Ruta temàtica: "Via Pecuària La Solana – Vall de Vió"

La Vall de la Solana es troba al marge esquerre del riu Ara, entre Boltaña i Fiscal, en un racó amagat de la comarca del Sobrarbe (Osca).

La Solana està formada per una quinzena de poblets que es van anar despoblant durant la dècada dels anys seixanta, ja que els seus habitants subsistien amb dificultat i van optar per emigrar a les ciutats, a la recerca d'una vida millor. A l'abandó de la zona cal sumar-hi la reforestació amb pins que hi va dur a terme l'ICONA i el projecte de la construcció de l'embassament de Jánovas, que finalment no es va dur a terme, però que va comportar l'expropiació de tots els pobles afectats que, a hores d'ara, presenten un estat força ruïnós. Tan sols s'ha conservat un caseriu, San Martín de la Solana, que s'ha convertit en hotel rural.

Entre l'àmplia extensió de pinedes destaquen infinitat de marges de pedra seca, que a la zona s'anomenen "fajetas" i que es van esglaonant pel que antigament eren terres de cultiu i que ara han esdevingut testimonis muts d'un passat rural.

Per accedir a aquests nuclis de població hi ha tot un seguit de pistes, moltes d'elles en mal estat però, darrerament, s'hi han recuperat i senyalitzat diversos senders per fer a peu. Un d'ells és la Ruta Temàtica "Vía Pecuaria La Solana-Valle de Vió", que va anar a càrrec del Departament de Medi Ambient, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Fanlo i l'Associació Cultural San Pelayo. Els treballs que s'hi van dur a terme van consistir en la rehabilitació d'alguns trams d'una antiga carrerada, la seva senyalització i la instal·lació de panells interpretatius, creant així una ruta temàtica sobre la transhumància.

Aquesta carrerada surt del despoblat de Giral i passa a tocar les cases enrunades, devorades per l'heura que s'enfila pels murs que queden dempeus.

Trepitgem una antiga via pecuària, utilitzada fins fa poc pels pastors i els seus ramats i que va de Torrecilla de Valmadrid (Saragossa), a les altes valls pirenaiques del Parc Nacional d'Ordesa i Monte Perdido, on el bestiar pasturava durant els mesos d'estiu. Cada any, unes 30.000 ovelles duien a terme la transhumància, una pràctica que, malauradament, s'està perdent.

Després d'una hora llarga de camí per aquesta via empedrada arribem al despoblat de Castellar, situat dalt d'un turó, a 1340 mts. d'altitud, des d'on es domina una bella panoràmica.

Els últims trams de la carrerada estan custodiats per murs imponents de pedra seca, alguns d'ells coronats per grans lloses de forma piramidal, anomenades popularment "espantabrujas". Tot el conjunt és digne de veure, val molt la pena l'esforç realitzat si tenim en compte que aquesta via té un fort desnivell. Caminar per entre serpentejants murs de pedra seca és del tot reconfortant.

Amb la recuperació d'aquesta antiga carrerada es pretén conservar un important patrimoni, divulgar-ne els valors culturals, etnològics i mediambientals d'aquesta activitat tradicional, fomentant el desenvolupament sostenible d'aquestes valls i contribuir al seu desenvolupament turístic.

Esther Bargalló *Centre Miró–Grup Barracaire de Mont-roig del Camp*

RESSENYA DE LLIBRES/INTERNET

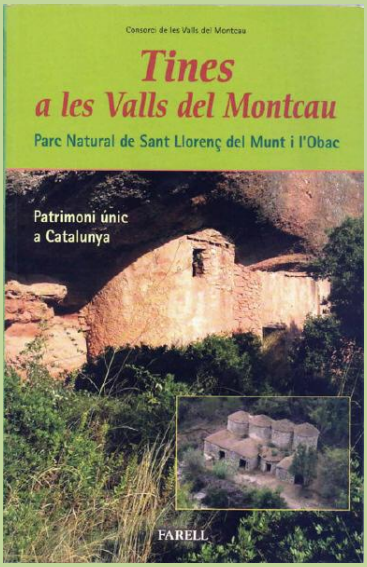

Tines a les Valls del Montcau. Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, Ed. Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2005.

El fenomen de la viticultura a casa nostra gaudeix, des fa uns quants anys, de força interès per part dels investigadors i també d'un cert ressò. Al seu costat, les mostres arquitectòniques del nostre passat vitivinícola -on el treball en pedra seca adquireix un gran protagonisme- han començat a valoritzar-se.

És doncs, en aquest àmbit on cal emmarcar aquest llibre, que ens ofereix un complet inventari de les tines vinàries que encara es conserven escampades per les valls del Montcau, als termes municipals de Mura, Talamanca i el Pont de Vilomara i Rocafort.

Es tracta d'un fenomen insòlit i, potser, únic al nostre país que ara, gràcies a la iniciativa del Consorci de les Valls del Montcau, es pretén protegir, conservar i divulgar. Si bé de feixes i barraques construïdes amb la tècnica de la pedra seca n'h ha arreu, de tines, és a dir de cups on es premsava el raïm, a peu de vinya, pel que sembla només n'hi ha en aquesta zona de la Catalunya central. Partint d'una tradició medieval -tal com explica molt bé Llorenç Ferrer en un capítol introductori molt oportú- la construcció de les t i nes es va generalitzar als segles XVIII i XIX coincidint amb un gran esclat del conreu de la vinya que quedà terriblement escapçat amb l'arribada de la plaga fil·loxèrica a finals d'aquest darrer segle. L'obra és, com hem dit, un bon recull de fitxes de cada conjunt, perfectament il·lustrat amb fotografies i plànols que servirà, sens dubte, per dignificar aquest patrimoni etnològic, fins ara massa amagat.

Antoni Daura

El llibre es pot demanar directament a l'editorial:

farell@farelleditors.cat

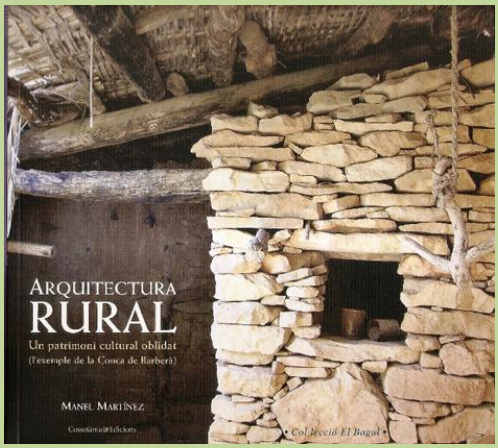

MARTÍNEZ GARCIA, Manel. ***Arquitectura rural. Un patrimoni cultural oblidat (l'exemple de la Conca de Barberà)***, Cossetània edicions, col·lecció El Bagul núm. 11, 2010.

L'arquitectura rural es basa en construccions senzilles, pensades només com a suport a la feina del camp i en què la pedra és el material bàsic empleat. Són edificacions realitzades dins d'un món agrari amb una economia de subsistència, un món rural avui ja desaparegut. La Conca de Barberà és molt rica en aquest tipus d'arquitectura. Hi trobarem construccions variades i disperses, amb diferents tipologies que depenen de l'ús i aprofitament a què estaven destinades. Tot aquest ampli ventall proporciona una rica mostra de construccions etnològiques dignes de ser destacades i catalogades com a patrimoni cultural.

És un patrimoni fins ara poc conegut i, per tant, poc valorat que fa ja moltes dècades que està en desús i que pateix agressions constants. Tot aquest ric patrimoni arquitectònic és en procés de desaparició, ja que no té ni la utilitat ni l'ús pel qual fou construït.

Si actualment afirmem que el treball al camp o el treball de pagès es troba en fase d'abandonament, les construccions rurals ja fa molts anys que passaren per aquesta fase. De marges de *pedra seca*, ja fa molts anys que ningú no en fa, i hem de retrocedir molt més temps per recordar la construcció de les últimes barraques de *pedra seca*.

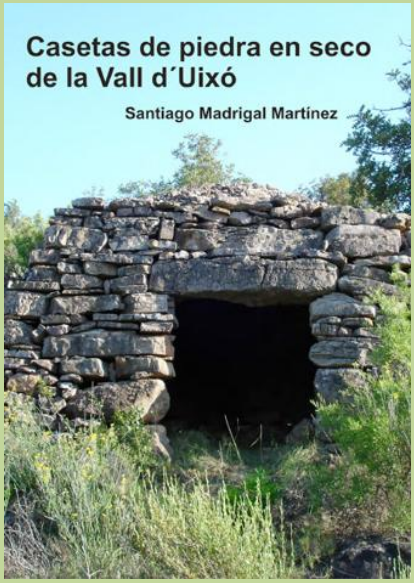

- MADRIGAL MARTÍNEZ, Santiago. ***Casetas de piedra en seco de la Vall d'Uixó***, ed. autor, setembre 2010.

"*He entrado en estas casetas, y he sentido la humildad, he sentido el esplendor, de un tiempo presente, que no volverá*"

Amb aquesta cita l'autor presenta un treball prospectiu sobre les construccions "casetes" de *pedra en sec* del municipi de la Vall d'Uixó (Castelló). L'autor cerca difondre, sensibilitzar i sumar esforços a d'altres catàlegs realitzats a Castelló i altres demarcacions sobre patrimoni de *pedra en sec*. Destacar-ne del llibre l'anàlisi detallat que en fa de les "casetes" realitzant-ne una fitxa de la cinquantena de construccions inventariades. En aquest sentit l'autor anota la tipologia de pedra de cada construcció, l'estat de conservació, les mides, localització GPS, foto o, dibuix, entre altres aspectes més remarcables.

És tracta d'una publicació digital que es pot descarregar gratuïtament de l'enllaç de la Coordinadora, l'apartat de bibliografia: **Casetas de piedra en seco de la Vall d'Uixó**.

La *pedra en sec* a la Vall de Camprodon

http://www.pedraseca.net

Aquest recurs està realitzat per Alexander Steindorff, historiador i bon coneixedor de l'entorn natural de Camprodon. La pàgina s'estructura d'una forma molt amena i manejable. Trobem una breu explicació sobre les característiques de la *pedra seca* d'aquesta demarcació, la localització de les construccions i un enllaç a altres recursos similars.

L'autor a localitzat en la vessant nord de la Serra Cavallera -en els termes de Llanars i Vilallonga de Ter- una seixantena de barraques o cabanes de pastor, marges de pedra, fites i altres elements menors construïts amb la tècnica de la *pedra seca*. D'aquestes construccions en realitza una fitxa acurada amb diverses fotografies de la construcció, els detalls estructurals i l'entorn, a més de la seva situació amb GPS i una explicació dels seus elements arquitectònics, mides, o, estat de conservació, entre altres aspectes.

SELECCIÓ DE TEXTOS

"Vent que vens del desert i de las palmeres i que no hem deixes pintar, porta´m almenys veus sàvies dels meus avantpassats, fessin el que fessin, pagesos, pirates o frares, sobretot la força i la paciència dels que feien parets de pedra seca."

Miquel Barceló (*Quaderns d'Àfrica*)

Informació: Jordi Pagès

FOTO ANTIGA

Conjunt de tines prop del castell de Balsareny (anys 50). *© Arxiu Jaume Plans.*